Гульня-віктарына “Святло роднага слова”

Т. У. Сцепанюк,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
СШ № 7 г. Ваўкавыска

Мэта: спрыяць распаўсюджванню і папулярызацыі беларускай нацыянальнай мовы праз гульнявую форму.

Задачы:

– садзейнічаць развіццю інтэлектуальных магчымасцей вучняў, іх творчых здольнасцей; выхоўваць любоў і павагу да роднай мовы, падтрымліваць цікавасць да яе вывучэння;

– садзейнічаць развіццю маўленчых і камунікатыўных якасцей вучняў;

– спрыяць выхаванню пачуцця павагі да мовы, адказнасці за яе лёс, падтрымліваць цікавасць да яе вывучэння.

Абсталяванне: папяровая кветка, карта Беларусі, выстава кніг “Беларуская палічка”, “Руска-беларускі слоўнік”, тлумачальны, фразеалагічны слоўнікі, слоўнік сінонімаў, запісы на дошцы выказванняў пісьменнікаў пра родную мову: “Мова – гэта вялікі народны скарб. Яе нельга не паважаць, як нельга не паважаць родны народ” (І.Мележ); “Хто забыў сваіх продкаў – сябе губляе, хто забыў сваю мову – усё згубіў” (У.Караткевіч), мультыборд.

Ход мерапрыемства

Хай святло навукі яснай
Заблішчыць, як сонца ўсход,
Няхай родным словам шчасным
Загаворыць наш народ.

Я.Колас

Настаўнік. Добры дзень, дарагія сябры. Я вельмі рада бачыць вас і з вялікім задавальненнем запрашаю прыняць удзел у мерапрыемстве “Святло роднага слова”. Сёння будзе гучаць напеўнае беларускае слова, вы будзеце выконваць розныя заданні. За правільны адказ атрымаеце частку карты Беларусі. Ваша задача: сабраць усе часткі, правільна іх размясціць і прачытаць зварот Ф. Багушэвіча да баларусаў. А пачаць мне хочацца з верша Пятра Бітэля.

Любіць сваё – зусім не значыць
Чужое ганіць, адмаўляць.
Вось за чужым свайго не бачыць,
Не вывучаць, не шанаваць –
Злачынствам будзе без сумлення,
Бо ёсць такі закон жыцця:
Шануй чужое аж да пакланення,
Сваё любі да самазабыцця.

Мы — беларусы. Нас называюць памяркоўнымі, гасціннымі, шчырымі людзьмі. Беларусы вылучаюцца сваёй знешнасцю (светлыя, ільняныя валасы, блакітныя вочы), ветлівай усмешкай на вуснах і мілагучнай, напеўнай мовай.

Мова – частка чалавечай культуры, гістарычнай спадчыны. Дзякуючы ёй працягваюць жыць традыцыі. Мова абуджае цікавасць да пазнання свету, садзейнічае праяўленню павагі да нашага мінулага і служыць элементам аб’яднання людзей незалежна ад месца і часу іх пражывання.

Сёння ў свеце шмат цудоўных моў. Адны з іх вабяць сваёй прыгажосцю і непаўторнасцю, другія – мілагучнасцю. Але ў кожнага чалавека ёсць толькі адна родная мова. Менавіта на гэтай мове ён размаўляе з роднымі, сябрамі, знаёмымі. І вельмі дрэнна, калі чалавек пачынае забывацца на сваю мову, не шануе яе.

Заданне 1. На экране вы бачыце спіс моў. Выпішыце тыя, якія не існуюць. На якіх мовах на самой справе размаўляюць у гэтых краінах?

Аўстралійская, аўстрыйская, англійская, армянская, беларуская, іспанская, канадская, кубінская, латвійская, літоўская, польская, партугальская, расійская, украінская, шведская, французская.

(Адказ: аўстралійская - англійская; аўстрыйская – нямецкая; канадская – англійская і французская; кубінская – іспанская; латвійская – латышская; расійская – руская)

Настаўнік. Добра справіліся з заданнем. Вось ваша першая частка карты. Вядома, што кожны месяц знікаюць 2 мовы. Яшчэ нядаўна налічвалася да 8000 самастойных моў. Сёння іх на 2000 менш.

Перад вамі “воблака слоў”. Я прапаную вам выбраць словы, словазлучэнне, якімі можна ахаратарызаваць, апісаць нашу мову. Для мяне беларуская мова – пяшчотная. А якая яна для вас? *(Настаўнік перадае па крузе кветку, і вучні па чарзе агучваюць свае прыклады: прыгожая, напеўная, мілагучная, вобразная, сакавітая, сонечная, дарагая, бацькоўская, звонкая, непаўторная, адзіная ў свеце, ласкавая, любімая, мілая, магутная…)*

Настаўнік. Малайцы! Вы адчуваеце, як адразу стала святлей ад такіх цёплых слоў?

Дзякуючы беларускім паэтам і пісьменнікам наша мова жыве і развіваецца. А якія словы яны знаходзяць, каб выказаць сваю любоў да роднага слова?

Паэтычная хвілінка. *(Вучні чытаюць вершы беларускіх мастакоў слова)*

Вучань 1.

Цёплыя словы – сонца і хата.
Лепшыя словы – мама і тата.
Смачныя словы – хлеб і суніцы,
Росныя словы – кветкі, крыніца.
Чулыя словы - сын, калыханка,
Ясныя словы – лета і ранак.
Мудрыя словы – жыта і поле,
Светлыя словы – вецер і воля.
Даўнія словы – водгулле, род,
Гордыя словы – звон і народ. (Т. Мушынская)

Вучань 2.

Без мовы няма той краіны,
У якой нашы продкі жылі.
Як няма без вады расліны,
Як няма без раслін зямлі.
Як няма без гісторыі краю,
Як няма жыцця без надзей.
Мову родную ў сэрцы я маю
І нясу яе да людзей. (Павел Мітар)

Вучань 3.

У нас сваіх хапае слоў
Крамяных,
росных,
васільковых
Ад мурагоў і ад лясоў,
Ад светлых высяў жаўруковых.
У нас хапае слоў сваіх

(Іх пазычаць няма патрэбы)

Ад чыстых даляў веснавых,

Ад глыбіні ўлетку неба.

Яны ўвабралі звон крыніц,

Шум лесу і дыханне ночы...

Ад ліўняў і ад навальніц –

Грымяць, іскрацца і шапочуць.

Журыцца ўмеюць і звінець,

Спяваць у шумным карагодзе.

Іх трэба сэрцам разумець

І ўмець знаходзіць у народзе. (Ю. Свірка)

Настаўнік. Мы прыйшлі ў кнігарню з мамай.

На паліцах — безліч кніг!

Тоўстых, тонкіх — розных самых,

Цэлы свет — у кніжках тых!

А скажыце мне, калі ласка, акрамя кнігарні, дзе яшчэ мы можам бачыць безліч кніг? *(Адказы вучняў)* Так, у бібліятэцы. У народзе кажуць: “З кнігай павядзешся – розуму набярэшся”. Паглядзіце на беларускую палічку. Яна пакуль пустая. Але колькі цікавых кніг на беларускай мове прапануецца для чытання!? Давайце пазнаёмімся з некаторымі з іх. *(Рэклама кніг на беларускай мове)*

Вучань 1.

У Вольгі Гапеевай ёсць кніга «Дзве Авечкі». Авечак шмат не бывае! Асабліва такіх мілых. Асабліва ў вершах. А ўжо калі авечкі з Беларусі і Панда з Шанхаю — бяспройгрышная камбінацыя. Некаторыя часткі абавязкова захочацца вывучыць на памяць. А некаторыя — падправіць. Тэкст не вельмі роўны, але вельмі смачны. Як кавуновы сок.

Вучань 2.

У зборніку “Нататкі таткі” Андрэя Хадановіча сабраны вершы на ўсе выпадкі жыцця. Трэба пайсці пакарміць качак, пагайдацца на арэлях ці

паехаць у грыбы – калі ласка. Трэба паплёскацца ў ванне, але без патопу і каб за сабой потым прыбралі – штось напісалася. Звярнулі ўвагу, што цукеркі ядуцца лепей за боршч – трэба ратаваць сітуацыю.

У зборніку сабраны вершы пра катанне на каньках і на веласіпедзе. Пра першы паход у школу. Пра суровы рэжым дзіцячага жыцця ды розныя складанасці выхавання.

У мяне бацькі – звяры:

Абуджаюць на зары…

Вучань 3.

Як сябраваць, каб было па-сапраўднаму? Як бараніць сябе і сяброў? Як гуляць так, каб было ўсім цікава? Як жыць з гэтымі дарослымі і не крыўдаваць на іх? Як прызнаваць свае памылкі і ці трэба іх прызнаваць? Ці можна плакаць, калі табе надта крыўдна? І як зрабіць так, каб нікому крыўдна не было? Вось такія няпростыя пытанні вырашае галоўная гераіня кнігі Валерыя Гапеева “Жэнька – каралева мышак”. Дзяўчынка абавязкова стане вашай сяброўкай.

Вучань 4.

А ёсць у нашай бібліятэцы кнігі замежных пісьменнікаў, перакладзенія на беларускую мову. Вось адна з іх.

Твор “Роня, дачка разбойнікаў” Астрыд Ліндгрэн — пра сталенне, час, калі дзіця пачынае шукаць самастойны шлях у жыцці, пра любоў і каханне, вернасць, адвагу, пра тое, як лёгка ўсё разбурыць праз дробязі, і пра каштоўнасць жыцця. Але адначасова і пра вясёлыя прыгоды, бо галоўныя героі ўсё яшчэ дзеці. Яны прыручаюць дзікіх коней, жывуць у пячоры пасярод дзікага лесу. Таму для маленькіх чытачоў гэта чароўная казка, для старэйшых — нагода задумацца пра сапраўды каштоўныя ў жыцці рэчы.

Пераклад са шведскай мовы на беларускую зрабіла Надзея Кім.

Вучань 5.

Яшчэ адзін перакладны твор – “Калядная каша” Свэна Нурдквіста. Калядная казка пра гномаў і кароткую чалавечую памяць. Добра, што нават ма-

ленечкія істоты могуць мець вялікае сэрца. Яшчэ лепш, калі героі ўспамінаюць, як важна быць добрым і ўважлівым да маленькіх памочнікаў.

Пераклад зрабіла Надзея Кандрусевіч.

Вучань. Сэрцы, нібы дзверы,
Можна адмыкаць,
Трэба толькі ведаць,
Дзе ключы шукаць.
«Калі ласка», «Дзякуй» —
Вось яны, ключы!
Ты іх, калі ласка,
Добра завучы. (А. Стодарт)

Настаўнік. Скажыце, вам хацелася б, каб людзі, якія жывуць побач, адчувалі вашу павагу, любоў? У беларускай мове ёсць шмат слоў, якія змогуць узняць настрой вашаму суразмоўцу, дапамогуць быць ветлівым, культурным, інтэлігентным чалавекам.

Заданне 2. Прачытайце на экране словы ветлівасці. Выпішыце спачатку словы, якімі вітаюцца, потым словы, якімі развітваюцца. Асобна выпішыце словы-пажаданні.

Добры дзень! Добры вечар! Лавіся, рыбка, малая і вялікая! Да пабачэння! Будзьце здаровенькі! Вітаю Вас! Удачы, шчасця вам! Прывітанне! Рады быў Вас бачыць! Дзень добры ў хату! Шчасліва заставацца! Добрага ранку! Наша вам шанаванне! Да сустрэчы!

(Адказы: 1. Добры дзень! Добры вечар! Вітаю Вас! Прывітанне! Дзень добры ў хату! Добрага ранку!

2. Да пабачэння! Рады быў Вас бачыць! Шчасліва заставацца! Да сустрэчы!

3. Лавіся, рыбка, малая і вялікая! Будзьце здаровенькі! Удачы, шчасця вам! Наша вам шанаванне!)

Настаўнік. Жывіце радасна, лёгка, карыстайцеся словамі ветлівасці. А наша мова вас пачула і ўсміхнулася. Атрымайце яшчэ адну частку карты.

Вучань. Пагавары са мной на мове,
На нашай роднай, не чужой.
Адчуеш ты – у кожным слове
Душа яднаецца з душой.
У словах тых – надзеі нашы
І нашы мары пра жыццё.
Калі мы з мовай –
Нас не страшыць
Ні гвалт, ні мор, ні забыццё.
Пагавары са мной на мове,
Забудзь на час пра “языкі”.
Няхай гучаць у кожным слове
І продкі нашы, і вякі! *(І. Пракаповіча)*

Настаўнік. Неяк на вуліцах нашых гарадоў з’явілася сацыяльная рэклама, якая папулярызавала беларускую мову з дапамогай... ягад. Гэта білборды з серыі «Смак беларускай мовы». На фотаздымках ягады на белым фоне, якія суправаджаюцца подпісамі на беларускай мове і словамі-адпаведнікамі на рускай мове.

Кіраўніцтва прадпрыемства «Белзнешрэклама» патлумачыла свой выбар так: «Беларуская мова мае непараўнальную чароўнасць, сакавітае гучанне, спецыфічны каларыт, гэта сапраўды ўнікальная мова, самая мілагучная і самая старажытная сярод славянскіх моў».

Калі ў нас узнікаюць пытанні адносна значэння слова, яго правапісу або перакладу, мы звяртаемся па дапамогу да... *(Адказы вучняў.)* Так, да слоўнікаў.

Заданне 3. Назавіце ягады па-беларуску. (На экране дэманструюцца фотаздымакі ягад.) Які слоўнік вам дапаможа без памылак справіцца з гэтым заданнем? *(Руска-беларускі.)* Так, правільна.

арбуз — … (*кавун)*

ежевика — … (*ажыны)*

шиповник — … (*шыпшына)*

крыжовник — … (*агрэст)*

клюква — … (*журавіны)*

земляника — … (*суніцы)*

красная смородина – … (*чырвоныя парэчкі)*

голубика - … (*буякі)* (Дадатак 1)

Дадатковыя пытанні:

1. А калі вам неабходна даведацца пра значэнне слова, якім слоўнікам будзеце карыстацца? *(Тлумачальным.)*

2. Да якога слоўніка трэба звярнуцца, каб праверыць правапіс? *(Да арфаграфічнага.)*

3. З дапамогай якога слоўніка можна падабраць сінонімы? *(З дапамогай слоўніка сінонімаў.)*

4. Які слоўнік дапаможа вызначыць значэнне фразеалагізма? *(Фразеалагічны.)*

Настаўнік. Добра папрацавалі. Вось вам даю частку карты. А цяпер прапаную трошкі адпачыць і паглядзець мультфільм "Як сінячок да сонца лётаў" вытворчасці кінастудыі "Беларусьфільм". Гэта стужка трапіла ў конкурсную праграму найбуйнейшага фестывалю анімацыйнага кіно CAIRO ANIMATION FORUM, які праходзіў у Егіпце. Анімацыя створана па аднайменнай казцы Уладзіміра Дубоўкі (https://www.ivi.ru/watch/465625).

Мультпаўза. *(Прагляд мультфільма "Як сінячок да сонца лётаў*".)

- Якой паказана птушка ў мультфільме? *(Адказы вучняў.)*

- Чаму вучыць гэта гісторыя? *(Адказы вучняў.)*

А мы крочым далей. Крынічнымі словамі, залацінкамі мудрасці называюць прыказкі. У народзе кажуць: “Усяму пачатак роднае слова”. Давайце вызначым, якое значэнне маюць наступныя словы.

Заданне 4. Беларуская мова багата на цікавыя словы, але некаторы з іх не часта пачуеш у размове. Растлумачце сэнс беларускіх слоў: выберыце з 4 прапанаваных варыянтаў адзін правільны.

гузік

малаток *зашпілька*

сіняк *птушаня*

чарот

рыба *расліна*

танец *народ*

патэльня

шыя *дошка*

скаварада *рука*

жырандоля

талерка *дошка*

вядро *люстра*

апалонік

далонь *палка*

лыжка *гаршчок*

Настаўнік. Малайцы. Важна памятаць: словам можна парадаваць, падняць настрой, а можна і пакрыўдзіць. Будзьце ўважлівымі адзін да аднаго. Далучыце гэту частку да карты.

Наша мова вобразная і эмацыянальная. А дасягаецца гэта вобразнымі сродкамі мовы, а таксама выкарыстаннем непадзельных, устойлівых спалучэнняў слоў, якія ўжываюцца ў маўленні як адзінае цэлае. Як называюцца гэтыя спалучэнні слоў? *(Адказы вучняў)* Так, фразеалагізмы. На экране дэманструюцца выразы.

Заданне 5. Вызначце, якія беларускія фразеалагізмы “склеіліся” і назавіце іх (значэння тлумачыць не трэба).

Падказка: у кожным прыкладзе па два фразеалагізмы, напрыклад:

Маўчаць як рыба аб лёд = маўчаць як рыба + біцца як рыба аб лёд

1. Адна галава тут, другая – там
2. Жаба на языку круціцца
3. Кашы ў рот набраўшы
4. Куды вочы нясуць
5. Як кот языком злізаў

Адказы:

Адна нага тут, другая – там + Адна галава добра, а дзве лепш.

Жаба на языку не спячэцца + На языку круціцца.

Каша ў галаве + Як вады ў рот набраўшы.

Куды вочы глядзяць + Куды ногі нясуць.

Як кот наплакаў + Як карова языком злізала.

Настаўнік. Справіліся і з гэтым заданнем. Цудоўна! Вось ваша частка карты. Прапаную выканаць яшчэ адно заданне.

Заданне 6. Закончыце сказы

1. Раніцай мы снедаем, а ўвечары… (вячэраем.)

2. Сёння нядзеля, а заўтра… (панядзелак.)

3. Чацвёрты дзень тыдня … (чацвер.)

4. Чэрвень, ліпень, жнівень – гэта … (летнія месяцы.)

5. Месяц, у якім цвітуць верасы, – … (верасень.)

Настаўнік. Сябры, вы добра працавалі сёння. Дзякую вам за гэта. Бярыце апошнюю частку. Карта сабрана (Дадатак 2). Давайце прачытаем важныя словы Ф. Багушэвіча. (*Вучань чытае)* Як вы іх разумееце? *(Адказы вучняў)*

Спадзяюся: шчырыя, сардэчныя і цёплыя словы беларускай мовы будуць гучаць з вашых вуснаў і ўпрыгожваць жыццё. Паслухайце наказ, які дае кожнаму з нас В. Шніп. (*Вучань чытае верш В.Шніпа "Дзесяць запаведзяў")*

Вучань. Мову родную беражы.

Мовай роднаю даражы.

Мову родную шануй.

Мовай роднай не гандлюй.

Мову родную любі.

Мовы роднай не кідай.

Мову дзецям перадай.

Мовы не аддай на здзек.

Толькі з ёю жыцця век.

Настаўнік. Нам у спадчыну засталася мова продкаў-беларусаў — жывая і мілагучная, песенная і паэтычная, старажытная і сучасная. Дык давайце будзем берагчы яе, вывучаць і карыстацца ёю. Хай заўсёды гучыць мова роднай зямлі, мова беларускага народа.

Гучыць песня «Беларуская мова» (сл. Л.Пранчака, выконвае гурт “Дразды”, відэаролік)

Дадатак 1

Дадатак 2

Вучаць у школе замежныя мовы,
Кожная мова гучыць адмыслова.
Вы паглядзіце – у краіне любой
Ёсць да айчыннага слова любоў.
Шчыра гаворыць француз па-французску,
Рускі прасветлена мовіць па-руску.

Піша ад сэрца па-польску паляк.

Як мы да роднае ставімся? Як?

О, загучы, як Радзімы аснова,

Ты, беларуская слынная мова!

Англійская мова мне добра даецца,

А да беларускае цягнецца сэрца.

Яе, нібы шчасце, пушчу ў душу.

-Дзень добры, любімая мова,-кажу.

Скажыце, дарослыя, сталыя людзі,

Няўжо нашу родную мову забудзем?

Часцей і паўсюдна на ёй гаварыце,

Багацце яе нам, нашчадкам, дарыце.

Яна, нібы зорачка ранняя, свеціць,

Усім сталым людзям, дарослым і дзецям.

Вобразная, вольная, пявучая, Мова беларуская мая!

Пімен Панчанка.

2) Мілая, адзіная Нам, нашчадкам, дадзена Любаю радзімаю Ад дзядоў і прадзедаў.

Уладзімір Мазго.

3) Магчыма, гэта і не нова, Што слова — зерне на сяўбе, А хто не любіць роднай мовы, Той любіць толькі сам сябе...

Сяргей Грахоўскі.

21 лютага
Міжнародны дзень роднай мовы
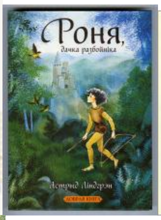
Роня,
дачка разбойніка
Астрыд Ліндгрэн

Андрэй Хадановіч

БЕЛАРУСКАЯ
МОВА-МЕЛОДЫЯ
СЭРЦА

Жэнька — каралева мышак
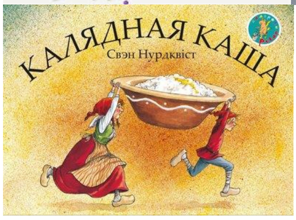
КАЛЯДНАЯ КАША
Свэн Нурдквіст